

แนวทางการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่

อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

THE WASTE MANAGEMENT APPROACH OF THE MODEL COMMUNITY AT BAN
WANG PHON, KHWAO RAI SUBDISTRICT, KOSUM PHISAI DISTRICT, MAHA
SARAKHAM PROVINCE.ญาสุมินทร์ รักไธสง^{1,*}, ปานปิ่น รonghanam²YASUMIN RAKTHAISONG^{1,*}, PANPUN RONGHANAM²^{1,2}วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น^{1,2}COLLEGE OF LOCAL ADMINISTRATION KHON KAEN UNIVERSITY

*Corresponding Author E-mail: Yasumin.r@kkumail.com

บทความวิจัย (Research Article)

RECEIVED 4 JULY 2025, REVISED 13 AUGUST 2025, ACCEPTED 20 AUGUST 2025

บทคัดย่อ

การจัดการขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการขยะและองค์ประกอบแห่งความสำเร็จของชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 คน ประกอบด้วย กำนัน 1 คน ผู้นำชุมชน 2 คน คณะกรรมการหมู่บ้าน 3 คน และประชาชนทั่วไป 4 คน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทและมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการจัดการขยะ ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการคัดแยกขยะ การมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากภาครัฐ ภาวะผู้นำ และกฎระเบียบภายในชุมชน ผลการวิจัยพบว่าบ้านวังโพนประสบความสำเร็จจากการบูรณาการปัจจัยดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ทำให้สามารถลดปริมาณขยะตกค้าง เพิ่มรายได้จากการรีไซเคิล และสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน จนได้รับการยอมรับในระดับประเทศในฐานะชุมชนต้นแบบ Zero Waste พร้อมข้อเสนอแนะให้มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ด้านการจัดการขยะในชุมชนและการสนับสนุนเชิงนโยบายเพื่อขยายผลสู่พื้นที่อื่น

คำสำคัญ: การจัดการขยะ, ชุมชนต้นแบบ, Zero Waste

ABSTRACT

Municipal solid waste management is a critical issue that affects the environment, public health, and the quality of life of citizens. This study aimed to examine the waste management process and the key success factors of Ban Wang Phon, a model community in Khwao Rai Subdistrict, Kosum Phisai District, Maha Sarakham Province. A qualitative research design was employed, with data collected through purposive in-depth interviews with ten key informants, comprising one village headman, two community leaders, three village committee members, and four local residents, all of whom were directly involved in the waste management process. The data were analyzed using thematic analysis and content analysis to synthesize major themes concerning waste segregation, community participation, governmental support, leadership, and community regulations. The findings revealed that Ban Wang Phon achieved success through the systematic integration of these factors, resulting in a reduction of residual waste, increased household income from recycling, and the cultivation of environmental awareness within the community. The community has consequently been recognized nationally as a Zero Waste model village. The study recommends the establishment of community-based learning centers for waste management and the provision of policy and institutional support to expand these successful practices to other communities.

Keywords: Waste management, model community, Zero Waste

1. บทนำ

ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นหนึ่งในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ สุขภาพของมนุษย์ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคม การจัดการขยะมูลฝอยที่ไม่เหมาะสมอาจนำไปสู่ผลกระทบในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น การเพิ่มขึ้นของมลพิษ การเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และการแพร่กระจายของโรคที่อาจเป็นอันตรายต่อประชากร สาเหตุหลักของปัญหาดังกล่าวเกิดจากการเจริญเติบโตของประชากรและการขยายตัวของเมือง ซึ่งส่งผลให้ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2566 ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 26.95 ล้านตันต่อปี หรือเฉลี่ยประมาณ 73,840 ตันต่อวัน โดยอัตราการเกิดขยะมูลฝอย 1.12 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2566) ซึ่งรัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย จึงได้ยกระดับให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นวาระแห่งชาติ โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง เพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะมูลฝอยในระดับประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้จัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559 - 2564) เป็นกรอบนโยบายและแผนปฏิบัติที่จัดทำขึ้นโดยรัฐบาลไทยเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในประเทศไทยอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ ลดปริมาณขยะ และสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน

ซึ่งประเทศไทยมีแผนการจัดการขยะระยะยาวที่มุ่งเน้นการลดปริมาณขยะและการจัดการอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางหลักที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการขยะในประเทศไทยประกอบด้วย การส่งเสริมการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง เพื่อสร้างความตระหนักในหมู่ประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม จึงจัดทำโครงการชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร โดยนำแนวคิด "Zero Waste" หรือ "การจัดการขยะให้เหลือศูนย์" ซึ่งประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก (3Rs) ได้แก่ การลดการใช้ (Reduce) ที่แหล่งกำเนิด

ในขั้นตอนของการออกแบบ การผลิต และการบริโภค โดยการลดปริมาณการใช้ลงโดยใช้เท่าที่จำเป็น หลีกเลี่ยงการใช้อย่างฟุ่มเฟือยเพื่อลดการสูญเสียและลดปริมาณขยะให้มากที่สุด การใช้ซ้ำ (Reuse) โดยการนำขยะบรรจุภัณฑ์หรือวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ซ้ำโดยไม่ผ่านกระบวนการแปรรูปหรือแปรสภาพ และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) เป็นการนำขยะรีไซเคิลขยะบรรจุภัณฑ์หรือวัสดุเหลือใช้เข้ามาแปรรูปเป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิตหรือผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางหรือแหล่งกำเนิดขยะ รวมถึงการจัดการกลางทางและการบริหารจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ และการกำจัดขยะอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

ในจังหวัดมหาสารคามมีปริมาณขยะที่จัดเก็บได้ 613 ตันต่อวัน สามารถกำจัดได้ 263 ตันต่อวัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความท้าทายในการจัดการขยะที่ยังคงมีปริมาณเหลือทิ้งเป็นจำนวนมาก (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่, 2566) ด้วยเหตุนี้ จังหวัดมหาสารคามจึงได้มีการรณรงค์เพื่อเสริมสร้างความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในบ้านเมือง โดยมุ่งเน้นการคัดแยกและกำจัดขยะตามหลักสุขาภิบาล เพื่อรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดให้ดีขึ้นและยั่งยืนในระยะยาว และตำบลเขาวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นอีกหนึ่งตำบลที่ได้มีการส่งประกวดชุมชนสะอาดและได้รับรางวัลระดับประเทศ (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่, 2566)

ตำบลเขาวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 20 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 10,865 คน และจำนวนครัวเรือน 3,418 ครัวเรือน (สถิติจำนวนประชากร, 2567) จากการคาดการณ์พบว่าตำบลเขาวไร่จะมีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 12,168.8 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งคิดจากอัตราการเกิดขยะมูลฝอยเฉลี่ย 1.12 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2566) โดยตำบลเขาวไร่ มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นประมาณ 4.5 ตันต่อวัน (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่, 2566)

บ้านวังโพน หมู่ที่ 6 ตำบลเขาวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม มีประชากรทั้งสิ้น 452 คน และจำนวนครัวเรือน 127 ครัวเรือน (สถิติจำนวนประชากร, 2567) จากข้อมูลรายงานสถานการณ์สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย พ.ศ. 2566 (กรมควบคุมมลพิษ, 2566) พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในชุมชนนี้เฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 506.24 กิโลกรัมต่อวัน แต่ในความเป็นจริง บ้านวังโพนมีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นเพียง 196.4 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของหมู่บ้านในตำบลที่อยู่ 236.84 กิโลกรัมต่อวัน และต่ำกว่าปริมาณรวมของทั้งตำบลซึ่งมีขยะมูลฝอยรวมประมาณ 4.5 ตันต่อวัน (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่, 2566)

ข้อมูลเชิงประจักษ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของบ้านวังโพนในการลดและจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เกิดจากการดำเนินงานที่มีระบบและครบวงจร โดยชุมชนใช้ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแกนหลัก ประกอบด้วย

ระดับต้นทาง ครัวเรือนดำเนินการคัดแยกขยะตั้งแต่แหล่งกำเนิด

ระดับกลางทาง มีกลุ่ม “พลังมด” และคณะกรรมการหมู่บ้านกำกับดูแลและบังคับใช้กติกาชุมชนอย่างเข้มแข็ง

ระดับปลายทาง มีการจัดตั้งธนาคารขยะ ผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพ และแปรรูปวัสดุเหลือใช้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น ดอกไม้ประดิษฐ์ กระเป๋า แจกัน และตะกร้า

กระบวนการที่บูรณาการอย่างเป็นระบบดังกล่าว ทำให้บ้านวังโพนสามารถลดปริมาณขยะตกค้างได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังสร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือนในพื้นที่ เป็นการพัฒนาที่เชื่อมโยงทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมในระดับชุมชน ความโดดเด่นของบ้านวังโพนได้รับการยอมรับในระดับประเทศ โดยในปี

พ.ศ. 2558 ชุมชนได้รับรางวัล “หมู่บ้านต้นแบบชุมชนปลอดขยะ” ภายใต้โครงการ Zero Waste เฉลิมพระเกียรติ 88 พรรษา 88 ชุมชน และที่สำคัญ ชุมชนยังคงสามารถรักษามาตรฐานและพัฒนาระบบการจัดการขยะได้อย่างต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบัน ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความเข้มแข็งของผู้นำท้องถิ่นและกลไกทางสังคม แต่ยังแสดงถึงพลังความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ที่พร้อมปรับตัวและสร้างนวัตกรรมชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืน เมื่อพิจารณาในเชิงบริบท บ้านวังโพนจึงเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากหลายพื้นที่ เนื่องจากสามารถรักษาผลสำเร็จได้อย่างต่อเนื่อง มีระบบการจัดการที่ครบวงจร และอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยขับเคลื่อนหลัก แตกต่างจากพื้นที่ใกล้เคียงที่ยังประสบปัญหาจากการพึ่งพาการเก็บและกำจัดขยะโดยระบบรถขยะและบ่อฝังกลบ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา ด้วยเหตุนี้ บ้านวังโพนจึงเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัยเพื่อถอดบทเรียน และสามารถนำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อยกระดับการจัดการขยะมูลฝอยในระดับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบของบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากบ้านวังโพนจึงถือเป็นพื้นที่ศึกษาที่มีความสำคัญ เนื่องจากมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากพื้นที่อื่น ทั้งในด้านผลลัพธ์เชิงปริมาณของขยะที่ลดลงต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และในด้านกระบวนการจัดการที่มีระบบสังคมภายในชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก มากกว่าการพึ่งพาภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ทำให้ชุมชนนี้เป็นกรณีศึกษาที่มีศักยภาพในการถอดบทเรียนและประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาโมเดลการขับเคลื่อน “ชุมชนปลอดขยะ” ในบริบทชนบทไทยได้อย่างชัดเจน

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ บ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ บ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ บ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

1. พื้นที่ในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีการศึกษาและเก็บข้อมูลในพื้นที่ บ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งบ้านวังโพนเป็นชุมชนต้นแบบที่จัดการขยะอย่างยั่งยืน สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการและปัจจัยความสำเร็จ สามารถนำไปต่อยอดและเผยแพร่แนวทางให้ชุมชนอื่นใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จำนวน 10 คน ประกอบด้วย กำนัน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาชนทั่วไป ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย กำนัน 1 คน ผู้นำชุมชน 2 คน คณะกรรมการหมู่บ้าน 3 คน และประชาชนทั่วไป 4 คน การเลือกผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มุ่งเน้นผู้ที่มีบทบาทและมีส่วนร่วมโดยตรง

ในกระบวนการจัดการขยะ ทั้งในด้านโยบาย การปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมของครัวเรือน ทำให้สามารถสะท้อนภาพรวมของการจัดการขยะ ปัญหา และความสำเร็จของชุมชนได้อย่างครบถ้วนและชัดเจน

ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่รวบรวมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยตรงจากกลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะของบ้านวังโพน จำนวน 10 คน ซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาชนทั่วไป โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการจัดการขยะ ปัญหา ความสำเร็จ และแนวทางปฏิบัติของชุมชน ทั้งนี้ การสัมภาษณ์ถูกออกแบบให้ครอบคลุมประเด็นสำคัญ เช่น การคัดแยกขยะ การมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดการขยะกลางทาง และการแปรรูปขยะเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Credibility) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีดังนี้:

- การยืนยันข้อมูลจากหลายแหล่ง (Triangulation) โดยเปรียบเทียบคำตอบจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีบทบาทต่างกัน เช่น กำนัน ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป
- การยืนยันกับเอกสารและหลักฐานประกอบ (Document Verification) เช่น บันทึกการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ข้อมูลธนาคารขยะ และรายงานโครงการชุมชนปลอดขยะ
- การทวนสอบกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้อง

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดทฤษฎีการจัดการขยะมูลฝอย การบริหารจัดการขยะชุมชน และแนวทางชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) ข้อมูลเหล่านี้ช่วยใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล เช่น แบบสัมภาษณ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของการจัดการขยะ

การใช้ข้อมูลทั้งสองประเภทร่วมกันทำให้การศึกษานี้มีความสมบูรณ์ ครอบคลุมทั้งมุมมองเชิงประจักษ์จากพื้นที่จริงและมุมมองเชิงทฤษฎีจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ช่วยให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการขยะในชุมชนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการและเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการโดยผู้วิจัยจะมีแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีข้อคำถามโดยละเอียดตามที่จัดเตรียมไว้ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย ดังนี้

1. ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน ตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์
2. นำแบบสัมภาษณ์เสนอให้อาจารย์ผู้ควบคุมการค้นคว้าอิสระเพื่อตรวจสอบเนื้อหา
3. พัฒนาแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของอาจารย์ผู้ควบคุมการค้นคว้าอิสระ
4. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกไว้

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ผู้ทำการวิจัยจัดทำขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะของบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นคำถามมีลักษณะปลายเปิด (Open-ended Questions)

ส่วนที่ 3 ปัจจัยของการบริหารจัดการขยะบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นคำถามมีลักษณะปลายเปิด (Open-ended Questions)

ส่วนที่ 4 ผลที่ได้จากการบริหารจัดการขยะของบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นคำถามมีลักษณะปลายเปิด (Open-ended Questions)

ส่วนที่ 5 ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการขยะ เป็นคำถามมีลักษณะปลายเปิด (Open-ended Questions)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis)

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยขั้นตอนประกอบด้วย การอ่านข้อมูลซ้ำเพื่อทำความเข้าใจ การจัดหมวดหมู่ข้อมูล การตีความเนื้อหา และสรุปประเด็นสำคัญจากคำตอบของผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้เห็นภาพรวมของกระบวนการจัดการขยะ ปัจจัยความสำเร็จ ผลลัพธ์ ปัญหา และข้อเสนอแนะ

การลดอคติ (Bias) ในกระบวนการวิจัย

ในการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของอาจารย์ผู้ควบคุม เพื่อลดอคติส่วนตัว โดยเน้นใช้คำถามปลายเปิด ไม่ชี้นำคำตอบ และเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายมุมมองของตนเอง นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธี Triangulation เปรียบเทียบคำตอบจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีบทบาทต่างกัน เช่น ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป เพื่อยืนยันความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล

3. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการบริหารงานภาครัฐ

การบริหารงานภาครัฐ ในปัจจุบันจะเป็นยุคการบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ (New Public Governance) คือ การปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการภาครัฐ โดยนำหลักการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบราชการและการแสวงหาประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการที่มุ่งสู่ความเป็นเลิศ โดยการนำเอาแนวทางหรือวิธีการบริหารงานของภาคเอกชนมาปรับใช้กับบริหารงานภาครัฐ เช่น การบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ การบริหารงานแบบมืออาชีพ การคำนึงถึงหลักความคุ้มค่า การจัดการโครงสร้างที่กะทัดรัดและแนวนราบ การเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาแข่งขันการให้บริการสาธารณะ การให้ความสำคัญต่อค่านิยม จรรยาบรรณวิชาชีพ คุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนการมุ่งเน้นการให้บริการแก่ประชาชนโดยคำนึงถึงคุณภาพเป็นสำคัญ

ไททัศน์ มาลา (2561) ได้กล่าวว่า การบริหารภาครัฐแบบดั้งเดิมเน้นระบบราชการที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนดและนำนโยบายไปปฏิบัติแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไม่สอดคล้องกับความต้องการที่ไม่จำกัดของสังคม ปัญหาสมัยใหม่ เช่น สิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภัยพิบัติ จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน จึงเกิดแนวคิด การปกครองสาธารณะแนวใหม่ (New Public Governance: NPG) เพื่อให้การแก้ปัญหาที่มีความสอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของประชาชนมากขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะ

สมเกียรติ จิระวงศ์เสถียร และคณะ (2562) กล่าวถึงการบริหารจัดการขยะมูลฝอยว่ากระบวนการจัดการสิ่งของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตและการอุปโภคบริโภค ซึ่งเสื่อมสภาพจนไม่สามารถใช้งานได้หรือหมดความต้องการใช้งาน โดยขยะมูลฝอยบางประเภทอยู่ในรูปของของแข็งหรือกากของเสีย ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ เนื่องจากเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคและก่อให้เกิดมลพิษ สิ่งเหล่านี้จึงจำเป็นต้องได้รับการจัดการด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ เพื่อป้องกันปัญหาด้านสุขภาพและรักษาสภาพแวดล้อมให้สมดุลและปลอดภัยสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

ภัทรกร ศิลปะเจริญ (2562) ได้ให้ความหมาย ระบบการจัดการขยะมูลฝอยว่าระบบการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึงกิจกรรมการดำเนินงานในการจัดการขยะอย่างเป็นระบบตั้งแต่การเกิดขยะมูลฝอยการจัดการขยะมูลฝอยที่แหล่งกำเนิด การเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย การขนถ่ายและขนส่งขยะมูลฝอย การแปรรูปหรือแปรสภาพขยะมูลฝอย และการกำจัดขยะมูลฝอยสรุปได้ว่า รูปแบบการบริหารจัดการขยะหมายถึงกระบวนการจัดการขยะที่สอดคล้องกับหลักการสาธารณสุขและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาขยะล้นเมืองในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามหลักสุขาภิบาล นอกจากนี้ การจัดการขยะที่เหมาะสมยังสามารถนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่และสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ประชาชนได้อย่างยั่งยืน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทวิวงศ์ ศรีบุรี (2541) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา วางแผน การแก้ปัญหา ดำเนินการแก้ปัญหาด้วยกัน รวมถึงการเสียสละกำลังกาย กำลังสติปัญญาหรือกำลังทรัพย์เพื่อให้การแก้ปัญหาบรรลุผลตามที่กำหนดไว้ รวมถึงการติดตามประเมินผลเพื่อนำ ข้อมูลมาพัฒนาการมีส่วนร่วมต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิริวรรณ พันธุ์ยางน้อย และจตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร (2562) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมชุมชนปลอดขยะบ้านหัวช้าง จังหวัดมหาสารคาม พบว่าการบริหารจัดการขยะที่ยั่งยืนต้องอาศัยระบบกำจัดขยะ 3 ขั้นตอน (ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง) ภายใต้หลัก 3Rs ควบคู่กับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและการบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่นอย่างจริงจัง

วาริณนิศา วิจิตรวงศ์วาน และวิจิตรา ศรีสอน (2565) ศึกษาการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนต้นแบบบ้านรางพลับ จังหวัดราชบุรี ด้วยแนวคิด “ขยะเหลือศูนย์” พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การตัดสินใจ วางแผน และปฏิบัติการ ควบคู่กับการปรับทัศนคติและการใช้หลัก 3R สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ ทำให้ชุมชนสะอาดและยั่งยืน ตลอดจนเป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้ต่อไป

รัชฎากร วินิจกุล และคณะ (2567) ศึกษาการบริหารจัดการขยะชุมชนต้นแบบ จังหวัดกำแพงเพชร พบว่าการบูรณาการทุกภาคส่วน ทั้งชุมชน ท้องถิ่น วัด ภาครัฐ และเอกชน โดยใช้หลัก 3R และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชนแบบบูรณาการที่ได้พัฒนาการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบอย่างสม่ำเสมอ และการมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบการจัดการขยะแบบครบวงจรที่สามารถขยายเครือข่ายความร่วมมือสู่ชุมชนอื่นต่อไปได้

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สามารถพัฒนาระบบการจัดการขยะได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ จนได้รับการยอมรับในระดับจังหวัด

และระดับประเทศ ความสำเร็จดังกล่าวเกิดจากการผสมผสานความร่วมมือของทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นนโยบาย ภาครัฐที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ ตลอดจนภาวะผู้นำที่เข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชน ซึ่งสามารถสร้างแรงบันดาลใจและปลูกฝังความร่วมมือของคนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า “หากทุกครัวเรือนเริ่มคัดแยกขยะตั้งแต่ในบ้าน ปัญหาขยะในหมู่บ้านก็จะหมดไป” คำพูดนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสื่อสารที่ตรงไปตรงมาและสามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกได้อย่างชัดเจน ในเชิงการปฏิบัติ ชุมชนได้จัดตั้ง “กลุ่มพลังมด” เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน โดยมุ่งเน้นการคัดแยกขยะตั้งแต่ระดับครัวเรือนออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ขยะเปียก ขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล และขยะอันตราย โดยมีการจัดการอย่างเหมาะสม เช่น การหมักขยะเปียกเป็นปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในครัวเรือนและแปลงเกษตร การนำขยะทั่วไปมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใช้ซ้ำเพื่อลดปริมาณขยะ การรวบรวมขยะรีไซเคิลเข้าสู่ระบบธนาคารขยะเพื่อสร้างรายได้ และการจัดเก็บขยะอันตรายในจุดเฉพาะเพื่อรอการนำไปกำจัดโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ชุมชนยังปลูกฝังวัฒนธรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรม “วันทำความสะอาดหมู่บ้าน” ที่จัดขึ้นทุกสัปดาห์ ส่งผลให้การดูแลความสะอาดกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังมีการออกระเบียบชุมชนที่ชัดเจนและยืดหยุ่นตามบริบท เช่น การกำหนดให้ทุกครัวเรือนต้องคัดแยกขยะก่อนนำไปทิ้ง พร้อมทั้งมีบทลงโทษในกรณีที่ไม่ปฏิบัติตาม ซึ่งทำให้การจัดการขยะดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบและต่อเนื่อง ผลลัพธ์ของการดำเนินงานสามารถสรุปได้ว่า ด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนสามารถลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัดด้วยการฝังกลบหรือเผา ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและมลพิษ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมสะอาดและปลอดภัยมากขึ้น ด้านเศรษฐกิจ การจำหน่ายขยะรีไซเคิลสร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือน ขณะเดียวกันรายได้จากธนาคารขยะก็ถูกนำมาใช้พัฒนาสวัสดิการชุมชน เช่น กองทุนสาธารณะและทุนหมุนเวียน ส่วนด้านสังคม ชุมชนเกิดความตระหนักรู้และจิตสำนึกร่วมในเรื่องสิ่งแวดล้อม สมาชิกทุกคนมีความสามัคคีและความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและการยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาองค์ประกอบความสำเร็จ พบว่ามีปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนบ้านวังโพนสามารถบริหารจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ภาวะผู้นำที่เข้มแข็งของผู้นำชุมชน ซึ่งมีความสามารถในการวางแผนและสื่อสารกับประชาชนอย่างชัดเจนจนทำให้ทุกครัวเรือนเกิดแรงจูงใจในการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความรับผิดชอบร่วมกัน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่ช่วยลดข้อจำกัดด้านทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ หรือการจัดการปลายทางของขยะ และสุดท้ายคือกฎระเบียบชุมชนที่มีความชัดเจนและบังคับใช้อย่างจริงจัง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างวินัยให้กับสมาชิกทุกครัวเรือน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในงานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงประเด็น (thematic analysis) โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตภาคสนาม แล้วนำข้อมูลมาจัดกลุ่มตามประเด็นที่เกิดขึ้นและมีความเชื่อมโยงกัน ก่อนจะสังเคราะห์ออกมาเป็นประเด็นหลัก 4 ประการ ได้แก่ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากภาครัฐ และกฎระเบียบชุมชน ตัวอย่างเช่น ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ธนาคารขยะช่วยให้บ้านเรามีเงินกลางไว้ใช้ทำกิจกรรมหมู่บ้าน ทำให้ทุกคนเห็นประโยชน์และอยากเข้าร่วม” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างมิติทางเศรษฐกิจและสังคมที่เสริมกัน

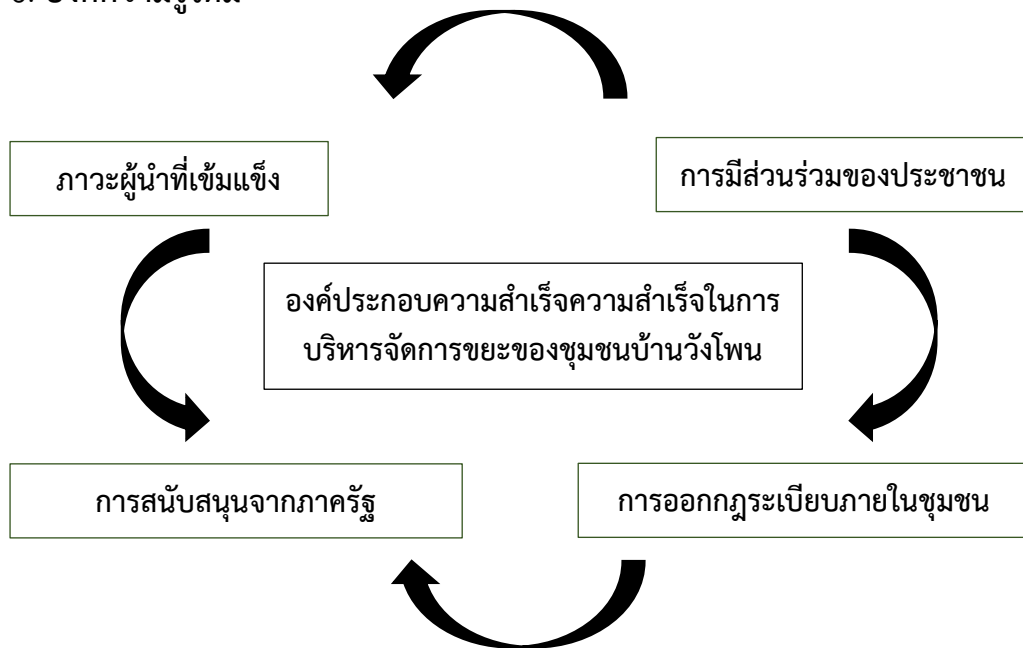
ดังนั้น บ้านวังโพนจึงเป็นตัวอย่างของการจัดการขยะที่ยั่งยืนและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ด้วยการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและการออกแบบกระบวนการที่ตอบโจทย์ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม จนสามารถถ่ายทอดแนวทางนี้ให้ชุมชนอื่นนำไปปรับใช้ต่อไปได้อย่างเหมาะสม

5. อภิปรายผลการวิจัย

การบริหารจัดการขยะของชุมชนบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการที่มีความยั่งยืน โดยความสำเร็จดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง หากแต่เป็นผลจากการเชื่อมโยงของหลายองค์ประกอบที่ทำงานประสานกันอย่างเป็นระบบ ทั้งภาวะผู้นำที่เข้มแข็งของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และการออกกฎระเบียบชุมชนที่ชัดเจนและบังคับใช้อย่างจริงจัง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้การจัดการขยะของบ้านวังโพนมีลักษณะเป็น “ระบบนิเวศการบริหารจัดการ” (governance ecosystem) ที่เชื่อมโยงกลไกทางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายสาธารณะเข้าด้วยกัน

ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่อธิบายได้ด้วยแนวคิดภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ที่เน้นการสร้างแรงบันดาลใจ การสื่อสารวิสัยทัศน์ และการปลุกพลังการมีส่วนร่วม ผู้นำชุมชนบ้านวังโพนสามารถทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักว่า “การคัดแยกขยะไม่ใช่เพียงหน้าที่ แต่เป็นคุณค่าที่ทุกคนร่วมสร้างให้แก่ชุมชน” คำกล่าวนี้แสดงถึงการเปลี่ยนทัศนคติของคนในชุมชนจากผู้รับคำสั่งไปสู่การเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ รัชฎากร วินิจกุล และคณะ (2567) ที่พบว่า ชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะจำเป็นต้องมีผู้นำที่สามารถเชื่อมโยงนโยบายเข้ากับปฏิบัติการและกระตุ้นการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบ้านวังโพนแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมในระดับครัวเรือน ซึ่งทุกครัวเรือนมีบทบาทในการคัดแยกขยะออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามหลักการ 3R (Reduce, Reuse, Recycle) ทำให้ระบบจัดการขยะมีความเป็นระเบียบและมีประสิทธิภาพ ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรส่วนรวม (Commons Management) ของ Elinor Ostrom ที่ชี้ว่าการดูแลทรัพยากรอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมที่ทุกคนปฏิบัติตาม การสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดข้อจำกัดด้านทรัพยากร ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามทฤษฎีการจัดการเชิงระบบ (Systems Theory) ที่ระบุว่าความสำเร็จของระบบหนึ่งขึ้นอยู่กับการทำงานร่วมกันขององค์ประกอบย่อย การสนับสนุนด้านงบประมาณ อุปกรณ์ และการจัดการปลายทางของขยะ ทำให้กระบวนการภายในชุมชนไม่สะดุดและสามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานของ Tchobanoglous et al. (1977) ที่ให้ความหมายของการจัดการขยะมูลฝอยว่าเป็นการควบคุมอย่างบูรณาการตั้งแต่แหล่งกำเนิดจนถึงการกำจัด เพื่อให้เป็นไปตามหลักสาธารณสุข เศรษฐศาสตร์ และวิศวกรรม กฎระเบียบภายในชุมชนเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ตอกย้ำว่าการจัดการขยะที่ยั่งยืนต้องอาศัย “สถาบันทางสังคม” (Social Institution) ที่มีทั้งความเข้มงวดและความเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น กฎเกณฑ์ที่กำหนดหน้าที่และบทลงโทษชัดเจนทำให้เกิดวินัยในระดับครัวเรือนและช่วยสร้างความต่อเนื่องในระยะยาว งานวิจัยนี้จึงไม่เพียงสอดคล้องกับงานในประเทศที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของกฎชุมชนในการสร้างวินัย แต่ยังตอกย้ำแนวคิดการจัดการเชิงนโยบายสาธารณะที่ให้ความสำคัญกับความยอมรับและการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังมีข้อจำกัดในแง่ที่เป็นการศึกษาบริบทเฉพาะของชุมชนบ้านวังโพนซึ่งมีโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการที่เอื้อต่อการดำเนินงาน อาทิ ความเข้มแข็งของผู้นำและความสามัคคีของคนในพื้นที่ จึงอาจไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้โดยตรงกับทุกชุมชน ข้อค้นพบนี้จึงควรถูกทดสอบเพิ่มเติมในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือเชิงประจักษ์

6. องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารจัดการขยะ

จากภาพที่ 1 ภาพนี้สะท้อนให้เห็นกระบวนการบริหารจัดการขยะในชุมชน บ้านวังโพน ประสบผลสำเร็จได้เนื่องมาจากการบูรณาการปัจจัยสำคัญหลายประการที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ โดยมี **ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง** เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน ผู้นำชุมชนมิได้ทำหน้าที่เพียงกำหนดทิศทางและวางแผนการดำเนินงานเท่านั้น หากยังมีบทบาทในการปลูกฝังแรงบันดาลใจและเสริมสร้างความตระหนักรู้ให้แก่ประชาชน ตลอดจนสร้างความเชื่อมั่นในคุณค่าและความสำคัญของการจัดการขยะอย่างยั่งยืน อันเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันให้ประชาชนเกิดแรงจูงใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างจริงจัง **การมีส่วนร่วมของประชาชน** นับเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากประชาชนมิได้เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามนโยบายหรือข้อกำหนดเท่านั้น หากแต่มีบทบาทโดยตรงในการคัดแยกขยะ การสนับสนุนกิจกรรม และการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม และสร้างความเข้มแข็งแก่กระบวนการบริหารจัดการขยะโดยรวม นอกจากนี้ การจัดการขยะยังได้รับการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้วย **การออกกฎระเบียบภายในชุมชน** ซึ่งถือเป็นข้อตกลงร่วมที่สมาชิกทุกคนยอมรับและปฏิบัติตาม ระเบียบเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมและปลูกฝังความรับผิดชอบร่วมกัน ส่งผลให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตน และร่วมกันปฏิบัติเพื่อเป้าหมายเดียวกัน ประการสุดท้าย **การสนับสนุนจากภาครัฐ** ถือเป็นแรงหนุนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการขยะในระดับชุมชนมีความต่อเนื่องและมั่นคง ภาครัฐมีบทบาทในการจัดสรรงบประมาณ การสนับสนุนทรัพยากร การถ่ายทอดองค์ความรู้ ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้การดำเนินการของชุมชนสามารถขยายผลและยกระดับสู่การจัดการขยะที่มีมาตรฐานและยั่งยืน โดยสรุป ความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะของชุมชนบ้านวังโพนมิได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยลำพัง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของ การบูรณาการภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของประชาชน การกำหนดกฎระเบียบในชุมชน และการสนับสนุนจากภาครัฐ ที่เกื้อกูลและเสริมพลังซึ่งกันและกัน จนก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ อันสะท้อนแนวทางการบริหารจัดการขยะในชุมชนที่มีความเป็นระบบและความยั่งยืนอย่างแท้จริง

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ ควรจัดกิจกรรมฝึกอบรมเกี่ยวกับการคัดแยกขยะและการนำขยะมาใช้ประโยชน์ให้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กลุ่มพลังมัดและผู้นำชุมชนเป็นผู้จัดและถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างความตระหนักและทักษะในการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง
2. ชุมชนบ้านวังโพน ควรส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการกำจัดขยะ เช่น การใช้เครื่องจักรคัดแยกขยะอัตโนมัติ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดภาระงานคน และสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มพลังมัด
3. องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ร่วมกับชุมชนบ้านวังโพน ควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การจัดการขยะภายในชุมชน เพื่อเป็นต้นแบบและแหล่งศึกษาให้กับชุมชนอื่น ๆ สามารถนำแนวทางไปปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและทรัพยากรเพื่อส่งเสริมการจัดการขยะอย่างยั่งยืนในชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน และชุมชนอื่นในพื้นที่ตำบลเขาวไร่
2. ภาครัฐควรพิจารณาออกกฎหมายหรือระเบียบที่เข้มงวดเกี่ยวกับการคัดแยกขยะและการกำจัดขยะอันตรายในระดับชุมชน เพื่อสร้างมาตรฐานและความรับผิดชอบร่วมกัน
3. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับภาคเอกชน ควรส่งเสริมความร่วมมือด้านเทคโนโลยี การลงทุน และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากขยะรีไซเคิล เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนบริหารจัดการขยะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. นักวิจัยและสถาบันการศึกษา ควรศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการบริหารจัดการขยะในชุมชน เพื่อประเมินความคุ้มค่าและความยั่งยืนของโครงการ
2. นักวิจัยควรศึกษาวิธีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากขยะรีไซเคิลให้มีมูลค่าสูงขึ้น และสร้างความสามารถในการแข่งขันเชิงเศรษฐกิจให้กับชุมชน
3. นักวิจัยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรทดลองใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น ระบบคัดแยกขยะอัตโนมัติหรือเทคโนโลยีรีไซเคิลขั้นสูง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการลดปริมาณขยะและการจัดการขยะในระยะยาว

8. เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2559). แผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ พ.ศ. 2559–2564. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. สืบค้นจาก สำนักงานจัดการขยะฯ กรมควบคุมมลพิษ.
- กรมควบคุมมลพิษ. (2566). รายงานสถานการณ์สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2566. กรุงเทพฯ: ส่วนขยะมูลฝอยชุมชน กองจัดการกากของเสียและสารอันตราย กรมควบคุมมลพิษ.
- ทวิวงศ์ ศรีบุรี. (2541). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา (หน้า 182). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษามหาวิทยาลัย.
- ไททัศน์ มาลา. (2561). การบริหารกิจการสาธารณะ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธีรนิติการพิมพ์.
- ภัทรกร ศิลปะเจริญ. (2562). ระบบการจัดการขยะมูลฝอย: การศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนา. วารสารสิ่งแวดล้อมไทย, 15(2), 45-60.

- รัชฎากร วินิจกุล, ปรียานุช พรหมภาสิต, พิชณ บุญนิยม, และ ญัฐนันท์ ทองทรัพย์. (2567). การบริหารจัดการขยะ (Zero Waste): กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบ จังหวัดกำแพงเพชร. วารสารนวัตกรรมสิ่งแวดล้อม, 3(1), 22-38.
- วาริณนิศา วิจิตรวงศ์วาน และ วิจิตร ศรีสอน. (2565). แนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนต้นแบบบ้านรางพลับ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 8(4), 253-268.
- ศิริวรรณ พันธุ์ยางน้อย และ จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. (2562). แนวทางการส่งเสริมชุมชนปลอดขยะบ้านหัวช้าง ตำบลยางน้อย อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. วารสารบริหารท้องถิ่นไทย, 13(4), 87-102.
- สถิติจำนวนประชากร. (2567). ข้อมูลประชากรตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่.
- สมเกียรติ จิระวงศ์เสถียร, วิไลวรรณ ศรีหาตา, สยาม เจริญน และ ศิริกานดา แหยมคง. (2562). การพัฒนารูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มขยะโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าคา อำเภอกำแพงเพชร จังหวัดน่าน. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 5(1), 112-125.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่. (2566). ข้อมูลพื้นฐานองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่.
- Tchobanoglous, G., Theisen, H., & Vigil, S. A. (1977). Integrated solid waste management: Engineering principles and management issues. McGraw-Hill.